



Opiáty

Regulace



Hana Fidesová

VÝUKOVÝ TEXT



**Publikace vznikla a byla vydána pod odbornou
záštitou a koordinací:**



Centra adiktologie, PK 1. LF UK v Praze a VFN v Praze

Díky finanční podpoře:

**projektu Příprava a rozvoj denního magisterského studia oboru adiktologie
CZ.2.17/3.1.00/31430**



**Evropský sociální fond
Praha & EU: Investujeme do vaší budoucnosti**

**Tento projekt je financován Evropským sociálním fondem, státním rozpočtem České
republiky a rozpočtem hlavního města Praha.**

Výukový text

Opiáty - Regulace

Autor: Hana Fidesová

Centrum adiktologie

Obsah

Regulační režimy ve světě a u nás	3
Úvod	3
Přehled mezinárodních úmluv.....	3
Přehled české právní úpravy	4
Rakousko – uherská monarchie.....	4
„První“ republika	5
Právní úprava po II. světové válce	6
Držení drogy dle trestního zákona č. 140/1961 Sb. do 31.12.19986	
Právní úprava od r. 1999 do r. 2009	7
Právní úprava od r. 2010	9
Použitá Literatura	20

Regulační režimy ve světě a u nás

Úvod

O počátcích zákonné regulace nakládání s drogami můžeme hovořit již od 80 let 19. století. Prvenství na tomto poli lze zřejmě připsat Spojeným státům americkým. Již v roce 1875 radnice v San Francisku zakázala kouření opia, a to v reakci na rozmáhající se kouření opia mládež v podnicích čínských přistěhovatelců. V letech 1876-1890 tento trend zákazů následovala další americká města a západní státy USA. Tyto dílčí právní zákazy vyústily v roce 1909 v Zákon o zákazu opia (Opium Exclusion Act) a později v roce 1914 v přijetí tzv. Harrisonova zákona o drogách (Harrison Narcotic Act). Počátek 20. století je tak obdobím moderních právních úprav a mezinárodních úmluv, upravujících kontrolu nakládání s omamnými a psychotropními látkami, včetně opiátů /opiodů.

Přehled mezinárodních úmluv

- Mezinárodní opiová konvence (1912)
- Mezinárodní opiová úmluva (1925)
- Jednotná úmluva o omamných látkách (1961)

- Úmluva OSN proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropními látkami (1988)
- Úmluva o nedovoleném obchodu na moři (1995)
- Mezinárodní úmluva proti dopingů ve sportu (2005)

- Opiové zákony v souvislosti s mezinárodními úmluvami
- Podklady EMCDDA, UNDOC, NIDA (?)

Přehled české právní úpravy

Rakousko – uherská monarchie

Na našem území se problematika trestněprávních deliktů, souvisejících s drogami, datuje již od padesátých let 19. století, tj. od období rakousko-uherské monarchie, nikoli ovšem tak, jak má na mysli současné trestní právo.

Zákon č. 117/1852 ř.z., zákon o zločinech, přečinech a přestupcích se již dotýkal problematiky jedů a léčiv. Jednalo se však spíše o úpravu živnostenského podnikání, tj. o postih provinění proti tehdejšímu předpisům, upravujícím nakládání s léčivy a jedy. Trestný byl neoprávněný prodej léčiv vnitřních i zevních (§ 354), nedbalost v chování a oddělení jedu (§ 368) a zanedbání dohledu nad jedovatou látkou (§370).

Co se týče podávání drogy, trestným bylo tzv. „užívání odvaru z makovic při dětech“ (§ 337). V této souvislosti však hrozil trest pouze v případě, že nastalo těžké poškození na těle nebo usmrcení následkem podávání této látky. Pachateli zde hrozil trest za přestupek ve formě vězení od 1 až do 6 měsíců, v případě smrti pak šlo o tzv. přečin, který se trestal tuhým vězením od 6 měsíců do 1 roku (§336). Tento způsob trestání se vztahoval i na osoby, které se neopatrně chovaly při vykuřování sírou a při užívání narkotizujících

prostředků (§336 písm. d). Zajímavou úpravu citovaný zákon taktéž obsahoval, pokud se týče provozování lékařství nebo ranhojičství bez povolení, kde zvláštní zřetel byl brán na skutečnost, že tato osoba užívala éterových par, tj. dopouštěla se narkotizování (§343).

Zákon o zločinech, přečinech a přestupcích se tedy zabýval spíše tím, co můžeme dnes nazvat distribucí, přičemž tresty nebyly příliš vysoké. Držba a užívání OPL tedy trestné nebyly.

„První“ republika

Rakousko-uherská trestněprávní úprava se zachovala až do 30. let 20. století, kdy významná změně nastala v souvislosti s přijetím Mezinárodní opiové úmluvy a Úmluvy o omezení výroby a úpravy distribuce omamných látek. Zákonem č. 29/1938 Sb., kterým se provádí Mezinárodní opiová úmluva ze dne 23. ledna 1912, vyhlášená pod č. 159/1922 Sb. z. a n., Mezinárodní opiová úmluva ze dne 19. června 1925, vyhlášená pod č. 147/1927 Sb. z. a n. a Úmluva o zamezení výroby a úpravě distribuce omamných látek ze dne 13. června 1931, vyhlášená pod č. 173/1933 Sb. z. a n. (opiový zákon) byly obě úpravy promítnuty do právního systému tehdejšího Československa. Zákon trestal v první řadě úmyslné vyrobení OPL, přípravu, zpracování, přepracování, přechovávání, prodej, uvedení do oběhu, nabídku, dovoz, vývoz nebo průvoz. Takové chování bylo kvalifikováno jako přečin a trestáno tuhým vězením od 3 měsíců do 3 let a peněžitým trestem od 5.000,- do 50.000,- korun. Byl-li takový čin spáchán ve velkém rozsahu, v rámci provozování živnosti nebo za takových okolností, že z toho vzešlo těžké poškození těla nebo smrt člověk nebo nebezpečí pro život nebo zdraví lidí ve větším rozsahu, hrozil pachateli žalář od 1 do 5 let a peněžitý trest od 10.000,- do 100.000,- korun (§ 19 odst. 1 citovaného zákona).

Trestná byla taktéž výroba, opatření, přechovávání nebo přenechání nástroje nebo předmětu, který byl nepochybně určen k neoprávněné výrobě nebo k přípravě nebo k neoprávněné zpracování nebo přepracování OPL. Zde hrozil pachateli trest od 1 měsíce do 1 roku a

peněžitý trest do 5.000,- korun (§ 19 odst. 2 citovaného zákona). Pojem „omamné prostředky“ – později „omamné látky“ – upřesňovaly prováděcí vyhlášky.

Jak vidno, zákon již v podstatě zakotvoval jednotlivé trestné činy obdobně, jak je zná současná právní úprava, přičemž nerozlišoval mezi držením drogy pro sebe či pro jiného.

Právní úprava po II. světové válce

Poválečná právní úprava již zařadila drogové delikty přímo do rámce trestního zákona. Šlo o dva drogové delikty, a to nedovolenou výrobu a držení omamných prostředků a jedů. Tomu, kdo bez povolení vyrobil, dovezl, vyvezl, jinému opatřil nebo přechovával omamné prostředky nebo jedy, hrozil trest odnětí svobody v trvání až tří let (§ 197 odst. 1), v případě, že se pachatel dopustil takového jednání ve větším rozsahu nebo výdělečně nebo jím způsobil smrt člověka nebo těžkou újmu na zdraví mnoha lidí, mohl být potrestán odnětím svobody v trvání 1 roku až 5 let (§ 197 odst. 2). Výroba, přechování předmětu určeného k neoprávněné výrobě omamných prostředků a jedů byla trestána odnětím svobody v trvání až 2 let (§ 198).

Držení drogy dle trestního zákona č. 140/1961 Sb. do 31.12.1998

Trestní zákon č. 140/1961 Sb. víceméně přejal předchozí trestněprávní úpravu. Dle ust. § 187 odst. 1 byl postihován ten, kdo bez povolení vyrobil, dovezl, vyvezl, jinému opatřil nebo přechovával omamné prostředky nebo jedy. Za toto jednání mohl být potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo nápravným opatřením nebo peněžitým trestem. Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby byly v § 187 odst. 2 vyjádřeny tak, že trestem odnětí svobody na dvě léta až osm let měl být pachatel potrestán, jestliže tento čin spáchal jako člen organizované skupiny, získal jím značný prospěch nebo takovým činem způsobil těžkou újmu na zdraví více osob nebo smrt. Trestný čin dle ust. § 188 tr. zák. postihoval pachatele, který vyrobil, sobě nebo jinému opatřil anebo přechovával předmět způsobilý

k nedovolené výrobě omamných prostředků nebo jedů, a to trestem odnětí svobody až na dvě léta nebo nápravným opatřením nebo peněžitým trestem.

Tato právní úprava platila až do novely trestního zákona, provedené zákonem č. 175/1990 Sb., kdy s účinností od 1.7.1990 byly skutková podstata trestného činu nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187 tr. zákona upravena tak, že se vztahovala nejen na omamné látky a jedy, ale i na psychotropní látky, a dále odstraňovala trestní postih přechovávání pro sebe, neboť dle této novelizace muselo být přechovávání omamné nebo psychotropní látky i jedu vykonáváno pro jiného.

Právní úprava od r. 1999 do r. 2009

Legální zacházení s opiáty (např. pro zdravotnictví a farmaceutický průmysl) bylo v tomto období i nadále upraveno zákonem č. 167/1998 Sb., o návykových látkách.

V České republice je trestným činem jakékoliv nelegální zacházení s drogami. Základním právním předpisem je zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon. Pokud se týče drog, používá trestní zákon pojem „návyková látka“, kterým míní alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobivé nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování. Pod pojem návykové látky tedy spadají i opitáty / opioidy, jejichž specifikace je pro oblast trestního práva obsažena v přílohách zákona č. 167/1998 Sb., o návykových látkách.

Český trestní zákon aktuálně rozlišuje čtyři skutkové podstaty, tj. různé trestné činy, týkající se nelegálního s drogami:

- ustanovení § 187 tr. zákona se týká různých forem nedovoleného nakládání s nelegálními drogami, např. dovozu, vývozu, opatřování či přechovávání pro jiného, prodeje, zprostředkování prodeje apod. V našich podmínkách jsou dle tohoto ustanovení trestáni např.

dealeři heroinu, osoby nezákonně prodávající léčiva, zejm. Subutex.

- ustanovení § 187a tr. zákona dopadá na přechovávání omamných nebo psychotropních látek v množství větším než malém pro vlastní potřebu. Samotné užívání drog není v ČR trestné. Proto není ani trestná tzv. konzumní držba pro vlastní potřebu (tj. držení drogy v množství, které pachateli slouží k bezprostřední spotřebě. Pojem „množství větší než malé“ není vymezeno trestní zákonem. Pro potřeby policie a státních zastupitelství jsou k dispozici pokyny, které orientačně vymezují množství větší než malé. Soudy však těmito předpisy nejsou vázána, neboť rozhodují toliko na základě zákona, nikoli na základě podzákoných či organizačních předpisů. Stanovení množství většího než malého je tak ponecháno na individuální úvaze soud. V praxi soudy většinou vycházejí ze stanoviska znalce – psychiatra a závěrů znaleckého posudku, pokud se týče obvyklé dávky drogy pro uživatele.

- ustanovení § 188 tr. zákona upravuje výrobu či přechovávání předmětů k nedovolené výrobě omamných a psychotropních látek (tj. vztahovalo by se např. na přechovávání předmětů k výrobě braunu, nikoli k samotné výrobě braunu).

- ustanovení § 188a tr. zákona dopadá na trestný čin šíření toxikomanie, tedy svádění jiného ke zneužívání jiné návykové látky než alkoholu, podporování, podněcování či šíření zneužívání takové látky. Pojme jiná návyková látka než alkohol je širší než pojem omamné a psychotropní látky, s nímž pracují ustanovení §§ 187, 187a, 188. Může tedy zahrnovat i látky, které nejsou výslovně uvedeny v zákonu č. 167/1998 Sb., o návykových látkách.

Právní úprava od r. 2010

V souvislosti s rekodifikací trestního práva hmotného došlo v České republice k přijetí nového trestního zákoníku, a to jako zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Drogové trestné činy jsou zde nově upraveny v ustanovení § 283 až 287 (viz níže text aktuální a předchozího trestního zákoníku / zákona).

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon ve znění k 31.12.2009

Nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů

§ 187

(1) Kdo neoprávněně vyrobí, doveze, vyveze, proveze, nabízí, zprostředkuje, prodá nebo jinak jinému opatří nebo pro jiného přechovává omamnou nebo psychotropní látku, přípravek obsahující omamnou nebo psychotropní látku, prekursor nebo jed, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.

(2) Odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 jako člen organizované skupiny, nebo ve větším rozsahu, nebo

b) spáchá-li takový čin vůči osobě mladší než osmnáct let.

(3) Odnětím svobody na osm až dvanáct let bude pachatel potrestán,

a) získá-li činem uvedeným v odstavci 1 značný prospěch,

b) spáchá-li takový čin vůči osobě mladší patnácti let, nebo

c) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví.

(4) Odnětím svobody na deset až patnáct let bude pachatel potrestán,

a) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví více osob nebo smrt,

b) získá-li takovým činem prospěch velkého rozsahu, nebo

c) spáchá-li takový čin ve spojení s organizovanou skupinou působící ve více státech.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění k 1.1.2010

§ 283

Nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy

(1) Kdo neoprávněně vyrobí, doveze, vyveze, proveze, nabídne, zprostředkuje, prodá nebo jinak jinému opatří nebo pro jiného přechovává omamnou nebo psychotropní látku, přípravek obsahující omamnou nebo psychotropní látku, prekursor nebo jed, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let nebo peněžitým trestem.

(2) Odnětím svobody na dvě léta až deset let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1

- a) jako člen organizované skupiny,
- b) ač byl za takový čin v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán,
- c) ve značném rozsahu, nebo
- d) ve větším rozsahu vůči dítěti nebo v množství větším než malém vůči dítěti mladšímu patnácti let.

(3) Odnětím svobody na osm až dvanáct let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán,

- a) způsobil-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví,
- b) spáchá-li takový čin v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného značný prospěch,

c) spáchá-li takový čin ve velkém rozsahu, nebo

d) spáchá-li takový čin ve větším rozsahu vůči dítěti mladšímu patnácti let.

(4) Odnětím svobody na deset až osmnáct let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán,

a) způsobil-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob nebo smrt,

b) spáchá-li takový čin v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu, nebo

c) spáchá-li takový čin ve spojení s organizovanou skupinou působící ve více státech.

(5) Příprava je trestná.

§ 187a

(1) Kdo bez povolení přechovává omamnou nebo psychotropní látku nebo jed v množství větším než malém, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem.

(2) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 ve větším rozsahu.

§ 284

Přechovávání omamné a psychotropní látky a jedu

(1) Kdo neoprávněně pro vlastní potřebu přechovává v množství větším než malém omamnou látku konopí, pryskyřici z konopí nebo psychotropní látku obsahující jakýkoli tetrahydrokanabinol, izomer nebo jeho stereochemickou variantu (THC), bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok, zákazem činnosti nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty.

(2) Kdo neoprávněně pro vlastní potřebu přechovává jinou omamnou nebo psychotropní látku než uvedenou v odstavci 1 nebo jed v množství větším než malém, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty.

(3) Odnětím svobody na šest měsíců až pět let nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 ve větším rozsahu.

(4) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 ve značném rozsahu.

§ 285

Nedovolené pěstování rostlin obsahujících omamnou nebo psychotropní látku

(1) Kdo neoprávněně pro vlastní potřebu pěstuje v množství větším než malém rostlinu konopí, bude potrestán odnětím svobody až na šest měsíců, peněžitým trestem nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty.

(2) Kdo neoprávněně pro vlastní potřebu pěstuje v množství větším než malém houbu nebo jinou rostlinu než uvedenou v odstavci 1 obsahující omamnou nebo psychotropní látku, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok, peněžitým trestem nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty.

(3) Odnětím svobody až na tři léta nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 ve větším rozsahu.

(4) Odnětím svobody na šest měsíců až pět let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 ve značném rozsahu.

§ 188

(1) Kdo vyrobí, sobě nebo jinému opatří anebo přechovává předmět určený k nedovolené výrobě omamné nebo psychotropní látky, přípravku obsahujícího omamnou nebo psychotropní látku nebo jedu, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty.

(2) Odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 ve větším rozsahu,

b) spáchá-li takový čin vůči osobě mladší než osmnáct let, nebo

c) získá-li takovým činem značný prospěch.

§ 188a

Šíření toxikomanie

(1) Kdo svádí jiného ke zneužívání jiné návykové látky než alkoholu nebo ho v tom podporuje anebo kdo zneužívání takové látky jinak podněcuje nebo šíří, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem.

(2) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 vůči osobě mladší než osmnáct let, nebo

b) spáchá-li takový čin tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem.

§ 286

Výroba a držení předmětu k nedovolené výrobě omamné a psychotropní látky a jedu

(1) Kdo vyrobí, sobě nebo jinému opatří anebo přechovává prekursor nebo jiný předmět určený k nedovolené výrobě omamné nebo psychotropní látky, přípravku, který obsahuje omamnou nebo psychotropní látku, nebo jedu, bude potrestán odnětím svobody až na pět let, peněžitým trestem, zákazem činnosti nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty.

(2) Odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 jako člen organizované skupiny,

b) spáchá-li takový čin ve značném rozsahu,

c) spáchá-li takový čin ve větším rozsahu vůči dítěti, nebo

d) získá-li takovým činem pro sebe nebo pro jiného značný prospěch.

§ 287

Šíření toxikomanie

(1) Kdo svádí jiného ke zneužívání jiné návykové látky než alkoholu nebo ho v tom podporuje anebo kdo zneužívání takové látky jinak podněcuje nebo šíří, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti.

(2) Odnětím svobody na jeden rok až pět let nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1

a) jako člen organizované skupiny,

b) vůči dítěti, nebo

c) tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem.

(3) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 vůči dítěti mladšímu patnácti let.

§ 195

Společná ustanovení

(1) Zvláštní zákon stanoví, co se považuje za omamné látky, psychotropní látky, přípravky obsahující omamnou nebo psychotropní látku nebo za prekursory.

(2) Vláda nařízením stanoví, co se považuje za jedy ve smyslu § 187, 187a a 188, které choroby se považují za nakažlivé ve smyslu § 189 až 192 a na které škůdce se vztahuje ustanovení § 192.

§ 289

Společné ustanovení

(1) Zákon stanoví, co se považuje za omamné látky, psychotropní látky, přípravky obsahující omamnou nebo psychotropní látku, prekursory používané pro nezákonnou výrobu omamných nebo psychotropních látek.

(2) Vláda nařízením stanoví, co se považuje za jedy ve smyslu § 283, 284 a 286 a jaké je množství větší než malé u omamných látek, psychotropních látek, přípravků je obsahujících a jedů.

(3) Vláda nařízením stanoví, které rostliny nebo houby se považují za rostliny a houby obsahující omamnou nebo psychotropní látku podle § 285 a jaké je jejich množství větší než malé ve smyslu § 285.

(4) Vláda nařízením stanoví, co se považuje za látky s anabolickým a jiným hormonálním účinkem a jaké je větší množství ve smyslu § 288, a co se považuje za metodu spočívající ve zvyšování přenosu kyslíku v lidském organismu a jiné metody s dopingovým účinkem ve smyslu § 288.

Použitá Literatura

Brožová, J. (2006). Výběrové šetření o zdravotním stavu a životním stylu obyvatel České republiky zaměřené na zneužívání drog Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, 1-84.

Csémy, L., Chomynová, P. & Sadílek, P. (2009). Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD). Výsledky průzkumu v České republice v roce 2007. Praha: Úřad vlády ČR.

EMCDDA (2009). Výroční zpráva za rok 2009. Stav drogové problematiky v Evropě. Lisabon: Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogovou závislost.

Hibbel, B., Guttormsson, U., Ahlström, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A. & Kraus, L. (2009). The 2007 ESPAD report. Substance use among students in 35 European countries. Stockholm: The Swedish National Institute of Public Health and the European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA).

Johnston, L. D., O'Malley, P. M., Bachman, J. G., & Schulenberg, J. E. (2009). Monitoring the Future national results on adolescent drug use: Overview of key findings, 2008 (NIH Publication No. 09-7401). Bethesda, MD: National Institute on Drug Abuse.

Mravčík, V., Chomynová, P., Orliková, B., Škrdlantová, E., Trojáčková, A., Petroš, O. et al. (2007). Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2006 Praha: Úřad vlády ČR.

Roesner, S. & Kufner, H. (2007). Monitoring des Arzneimittelgebrauchs 2006 bei Klienten von Suchtberatungsstellen (PHAR-MON), *Sucht* 54 (dodatek 1), str. S65–S77.

Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2009). Results from the 2008 National Survey on Drug Use and Health: National Findings (Office of Applied Studies, NSDUH Series H-36, HHS Publication No. SMA 09-4434). Rockville, MD.

UNODC (2009). World Drug Report 2009. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime.

ÚZIS ČR (2005). Zdravotnická ročenka České republiky 2004 Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR.